

Kis lengyel lexikográfia

A lengyel nyelv tudományos kiművelésében komoly, mondhatni meghatározó szerep jut a szótáraknak. A szótárak persze rendeltetésük és az általuk közölt információk bemutatásának / elrendezésének módja szerint különbözőképpen csoportosíthatók. Mindenekelőtt meg kell különböztetnünk az ún. enciklopédikus szótáraktól vagy enciklopédiáktól az értelmező szótárakat, hiszen az előbbiek esetében a cél a nyelven kívüli fogalmak magyarázata, illetve definiálása, nem pedig egy adott kifejezés jelentéskörének a leírása. A szótárak lehetnek egy-, két-, vagy többnyelvűek, általánosak vagy speciálisak. Egy általános, egynyelvű értelmező szótár feladata az, hogy egy adott nyelv lexikonáról lehetőség szerint teljes képet nyújtson. (Ide sorolható például a Witold Doroszewski szerkesztésében megjelent, tizenegy kötetes *Słownik języka polskiego* ('A lengyel nyelv szótára'), amelyről később még részletesen is szó lesz.) A speciális szótárak körébe tartozik ugyanakkor minden olyan szótár, amelynek feladata, hogy a nyelv szókincsének egy bizonyos rétegét dolgozza fel. Ezek az ún. szakszótárak. Ilyen lehet például egy műszaki, jogi vagy pénzügyi szótár, de idetartoznak a tájnyelvi, vagy a szlengszótárak, illetve az egy költő / író nyelvhasználatát feldolgozó szótárak is (lengyel vonatkozásban vö. pl. *Słownik Adama Mickiewicza*. 'Adam Mickiewicz szótár') A tájnyelvi vagy nyelvjárási szótárak azután kiterjedhetnek egy adott nyelv egészére, de korlátozódhatnak csupán annak a tájnyelvi vagy nyelvjárási szókincsnek a bemutatására is, amely nem képezi az irodalmi nyelv részét. Az ún. monografikus nyelvjárási szótárak egy nyelvjárást, (sokszor egy kisebb településen pl. egy adott faluban beszélt nyelvjárást) írnak le.

A speciális szótárak közé sorolhatók még az egy adott nyelv rokonértelmű szavait ismertető ún. szinonima-, vagy épp az egymással ellentétes lexikai egységeit számba vevő ún. antonima-szótárak. Idetartoznak továbbá a nyelv frazeológiáját, frazeológiai egységeit bemutató ún. frazeológiai szótárak (vö. Stanisław Skorupka *Słownik frazeologiczny języka polskiego* 'A lengyel nyelv frazeológiájának szótára'), de az idegen szavak és kifejezések, sőt a rövidítések jelentését ismertető, valamint a földrajzi neveket leíró szótárak is.

A speciális szótárak között külön csoportot alkotnak a pedagógiai szótárak. Ezek közé sorolandók a kiejtési (ortofonikus), a nyelvhelyességi (ortoepikus) és a helyesírási (ortográfiai) szótárak. Szintén a speciális szótárak egy típusát alkotják azok a diakrón szótárak, amelyek az adott nyelv egy történeti korszakának a szókincsét dolgozzák fel. Ennek lehet kiváló példája a Stanisław Urbańczyk szerkesztésében megjelent *Słownik staropolski* ('Ólengyel szótár'), de idetartoznak végső soron az etimológiai szótárak is.

A szótárak a bennük szereplő kifejezéseket általában alfabetikus sorrendben közlik. A tematikus elrendezésre is akad azonban példa. Hogy csak egy ilyet említsünk, tematikus sorrendet követ például M. Kucała *Słownik porównawczy trzech wsi małopolskich* ('Három kislengyelországi falu nyelvének összehasonlító szótára') című műve. A közölt anyag elrendezésének módja tekintetében különleges helyet foglalnak el a szóvégmutato (ún. a tergo) szótárak, amelyek a kifejezéseket ábécé sorrendben közlik ugyan, de mindig az adott szó utolsó betűjét véve alapul, ahogy ezt R. Grzegorzyczkowa és J. Puzynina *Indeks a tergo do Słownika języka polskiego pod red. Witolda Doroszewskiego* ('A Witold Doroszewski szerkesztésében megjelent "Lengyel nyelv szótárának" szóvégmutato indexe') című munkájában is tapasztaljuk.

A jelen tanulmányban arra vállalkozunk, hogy a lengyel nyelv szótáriródmát történeti fejlődésében bemutatva, arról lehetőség szerint átfogó képet nyújtsunk. Munkánk a lengyel lexikográfiát a kezdetektől napjainkig tekinti át, a glosszáktól kiindulva, a két- és többnyelvű szótárakon át egészen az egynyelvű értelmező szótárakig, majd rátérve a fentebb már röviden ismertett különböző speciális szótárakra. Az egyes szótárak bemutatásánál természetesen nagyobb terjedelemben szólunk majd a lengyel szótáriródmában mérföldkőnek számító, meghatározó jellegű művekről, míg a kevésbé fajsúlyos munkáknak értelemszerűen kevesebb teret szentelünk. Azt, hogy az adott nyelv szótáriródmában való biztos eligazodás a filosz számára mennyire fontos, valamint, hogy ennek a képességnek a kiművelése a filológus- képzésben milyen meghatározó jelentőségű, aligha kell bizonygatni (vö. Zwolski 1995: 109-127).

A jelen munka éppen ebben szeretne az érdeklődők segítségére lenni, ennek sikeréhez kíván hozzájárulni.

Kezdjük mindjárt a glosszákkal. Ezek a középkorban keletkezett egyszerű szószedetek tekinthetők a későbbi szótárak előfutárainak. Többnyire a latin nyelvet tanulók praktikus igényeit elégítették ki. Legtöbbször kizárólag latin nyelvű magyarázatokat és példákat tartalmaztak. Az egyes latin szavak népnyelvi (tehát a jelen esetben lengyel megfelelőit) ezekben a glosszáokban csak ritkán adták meg. A kezdetleges latin szószedetek (le. *słowniczi staropolskie 'ólengyel szótáracska'*) egy külön csoportját képezik az ún. *mamotreptek* vagy *mamotrektek*. Ezek olyan, a Bibliához írt latin nyelvű szószedetek voltak, amelyek a nehezebben érthető szavakat az adott szónak a szövegben való előfordulása sorrendjében közölték. Idővel a latin szavak mellett egyre gyakrabban tüntették fel azok lengyel megfelelőit is. A középkorból összesen két ilyen latin - lengyel mamotrektet ismerünk. Az egyik az ún. *mamotrekt kaliski*, amely 1471-ből származik, a másik pedig a *mamotrekt lubiński*, amely pedig néhány évvel később keletkezhetett. A tudósok úgy vélik, hogy mindkettőt krakkói diákok állították össze, akik professzoraik szentírásmagyarázatait jegyezték le így módon. Mindez azonban korántsem tekinthető teljes mértékben bizonyítottnak, hiszen – mivel a szóban forgó mamotrektek erős cseh hatásról tanúskodnak – lehetséges, hogy csupán a megfelelő latin-cseh szószedetek lengyel nyelvű átdolgozásaival állunk szemben. Az azonban biztos állítható, hogy a mamotrektek nyelvészeti szempontból történő feldolgozása és kiértékelése sokáig váratott magára. A művek kritikai kiadását (egyben kommentárokkal is ellátva) csak 1977-ben végezte el W. Żukowska-Górecka. A lengyel glosszákat később V. Kyas egészítette ki a cseh nyelvű glosszákból származó nyelvi adatokkal.

A biblia olvasását / értelmezését segítő szószedeteken kívül más középkori latin-lengyel szógyűjtemények is ismertek. Ezeket *granariumok*nak (le. *granariusze*), *rosariumok*nak (le. *rozariusze*) vagy *vokabuláriumok*nak (le. *wokabularze*) nevezzük. Fő jellemzőjük, hogy a lengyel megfelelők mindig az adott latin kifejezések alatt szerepelnek. A fentiekén kívül ismerünk még olyan rövid szószedeteket is, amelyek egy adott tudományág vagy szakma (pl. jog, orvostudomány, botanika) korabeli szakszókincs-anyagát dolgozták fel. Ezek tehát joggal tekinthetők a mai szakszótárak őseinek. Az egyik legrégebbiről ismert ilyen latin-lengyel szószedet az ún. *słowniczek trydencki* ('tridenti szótáracska'), amely feltehetően 1424 körül

keletkezett és jogi, illetve a lovagi étellel kapcsolatos szavakat, kifejezéseket tartalmaz. Ismerjük egy 1455-ből származó, rímbe szedett szótár néhány sorát is: "*favilla przyzna, annona jarzyna / pedica*

spar, gvera svar / certamen tloka, masus wloka". Mindez arra mutat, hogy léteztek ún. mnemotechnikus, a latin szavak emlékezetbe vésését segítő, iskolai szótárak is. A fentebb említett szótárak / szószedetek közül több másolatban is megőrződött, ami arra enged következtetni, hogy ezek egyike-másika az adott korban meglehetősen elterjedt volt. A XV. század végéről – az itt felsoroltakon kívül – más latin - lengyel szószedetet nem ismerünk (Reczek 1994: 315).

Rátérve most a többnyelvű szótárakra és időrendi sorrendben haladva, első helyen a holland származású humanista, filológus: Myrmeling, lengyelesen: Jan Murmeliusz (1479-1527) *Adagia et sententiae Latino-Germanicae seu Pappus puerorum* 1517-ben keletkezett művét szükséges megemlíteni, amelyet átdolgozásban, némileg más címen (*Dictionarius Murelii variarum rerum ... cum Germanica atque Polonica interpretatione*) 1526-ban Krakóban is kiadtak, s amely 1628-ig még számos kiadást ért meg. Ez a legrégebbi, nyomtatott formában napvilágot látott szótár, amely lengyel kifejezéseket is tartalmaz. Murmeliusz munkája a szóanyagot tematikus elrendezésben közli, a kötet végén a latin kifejezések indexe szerepel. Az említett mű lengyel nyelvű anyagának elkészítésében közreműködő személyek nevét nem ismerjük. A sziléziai Lwówekből származó kortárs, Franciszek Mymer *Dictionarium trium linguarum...* című szótárának a latinon és a lengyelen kívül német nyelvű része is van. A szóanyag elrendezése itt is tematikus, akárcsak Murmeliusz két évvel korábbi művében. Mymer egy cseh nyelvű, 1513-ban Bécsben kiadott szótár alapján dolgozott, innen való a számos bohemizmus, amelyeket a szerző igyekezett "lengyeles formába öltöztetni". Mymer szótárát 1528 után még kétszer adták ki, 1541-ben és 1592-ben. 1532-ből való a négy nyelvű (latin-olasz-lengyel-német) *Wokabularz nowy*. Ezt előzi meg egy évvel Jan Cervus Tucholczyk terjedelmes jogi szótára, melyet a XVI. század folyamán többször is újra nyomtak. Szintén a lengyel anyagot (is) tartalmazó, többnyelvű szótárakhoz sorolandó Calepinus, lengyelesen: Calepin, Ambroży, *Dictionarium decem linguarum ...* című, 1585-ből származó műve.

A lengyel szótáriródalom első, igazi úttörője azonban egy cisztercita szerzetes, bizonyos Bartołomiej z Bydgoszczy (világi nevén Stanisław), akinek két szótára a lengyel lexikográfia tudományos értelemben vett kezdetét jelenti. Bartołomiej az elsőt 1532-ben készítte el. Ez az igen terjedelmes, mintegy 4272 lexikai egységet tartalmazó szótár azonban évszázadokon át kéziratban maradt. Csak 1900-ban adta ki felfedezője, bizonyos B. Erzepki. A szótár tulajdonképpen egyes

korábbi szószedetekből (Murmeliusz, Mymer, Tucholczyk) építkező kompiláció, amelyet Bartolomiej egészített ki további szavakkal. Arra azonban, hogy az első, 1532-ben készített szótár milyen mértékben tekinthető Bartolomiej egyéni munkájának, nem adható biztos válasz. A második szószedet valójában nem más, mint Jan Reuchlin 1488-ból származó, *Vocabularius breviloquus* című szótárának a margójára írt lengyel szavak / kifejezések gyűjteménye. Ebben azonban több lengyel szóval találkozunk, mint az előző, 1532-ben készült műben. Mindkét szótárról elmondható, hogy számos északlengyel nyelvjárási elemet tartalmaz, ami arra mutat, hogy a szerző erről a nyelvterületről származott.

E helyen szükséges még kitérnünk a tanulmányait Wittembergában és Strasbourgban végzett Dasypodius-tanítványra, Jan Mączyńskire és annak művére. Mączyński, aki a korabeli Európa több városában is megfordult, 1546-ban Zürichben fejezte be latin-lengyel szótárát, amelyet *Lexicon Latino-Polonicum* címen 1564-ben adott ki Königsbergben, Albrecht, porosz herceg támogatásával. A korrektori munkákat bizonyos Hieronim Małeki végezte, aki – tegyük hozzá – nem állt hivatása magaslátán. Jan Mączyński szótára felülmúlta az adott korban Lengyelországban forgalomban lévő szótárakat, ugyanakkor nem tekinthető teljes mértékben reneszánsz műnek, mivel nem szakított mereven a középkori hagyománnyal. A szavak nem tisztán alfabetikus sorrendben következnek, hiszen Mączyński a származékszavakat, illetve az igék előképzős változatait egy, általa alapszónak tekintett lexikai egység alatt tünteti fel. Mindez

jelentős mértékben megnehezíti egy adott szó visszakeresését. Mączyński szótára mintegy 20700 lengyel szócikket tartalmaz. Kiindulási pontként a latin kifejezések szolgálnak, amelyek pontos lengyel megfelelőit a szerzőnek ugyanakkor nem mindig sikerült megtalálnia. Az ilyen esetekben a lengyel szó helyett (gyakorta hosszas) lexikai körülírást találunk. A szóanyagot túlnyomórészt a hétköznapi élet kifejezései, a köznyelvből vett elemek alkotják. Mączyński szótára a benne

szereplő, és a katolikus egyházra vonatkozó kritikus megjegyzések miatt többször is felkerült a tiltott könyvek listájára. A könyvet másodszor 1973-ban adta ki változatlan formában R. Olesch. A szótárban szereplő lengyel szavak indexe azonban már évekkel 1973 előtt megjelent W. Kuraszkiewicz gondozásában. Ugyanő adta ki később a szótár lengyel szóanyagának szóvégmutató indexét is (Kuraszkiewicz 1962-1963, 1983-1985). Bár Mączyński műve az ólengyel nyelv és kultúra igen értékes forrásanyaga, azt mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy

Knapiusz lengyel-latin-görög szótára szakmai tekintetben messze felülmúlta. Talán ez is oka volt annak, hogy a Mączyński-féle szótár viszonylag korán feledésbe merült.

A lengyel szótáriródalom korai korszakának másik, meghatározó jelentőségű műve Grzegorz Knapiusz (lengyelesen Knapski) (1564 körül - 1639) jezsuita szerzetes tollából való. Knapiusz a jezsuitáknál Varsóban majd Pułtuszkban és Kaliszban alapos nyelvi / nyelvészeti képzést kapott, megtanult többek között ógörögül, elmélyedt a retorika és a mondattan tudományában. Lengyel - latin - görög szótárán Krakkóban dolgozott, ahol 1616-tól kezdődően élt. 1621-ben adta ki háromkötetes művének első darabját *Thesaurus Polono-Latino-Graecus in tres tomos divisus* címen. A második kötet *Thesauri ... tomus secundus Latino-Polonicus* 1626-ben jelent meg. Ezt követte a munka 1632-ben napvilágot látott harmadik, s egyben a sorozatot lezáró kötete, amely a *Thesauri ... tomus tertius, continens adagia Polonica selecta et sententias morales ac dicteria faceta, honesta ...* címet viselte. A lengyel lexikográfia számára a legértékesebb a szótársorozat első kötete, amelyet 1643-ban adtak ki újra. Az első kötet rövidített változata több mint 30 kiadást ért meg *Synonyma seu Dictionarium Polono-Latinum* címen. A második kötetet tizenötször adták ki, míg a harmadik kötet rövidített változata *Idiotismi Polonici* címen összesen 20 alkalommal jelent meg. Ezek a kiadások XVII. és a XVIII. sz.-ból valók és elsősorban oktatási céllal készültek. Knapiusz szótára a lengyel szavak és kifejezések közül elsősorban az általa irodalminak ítélteteket közölte, elhagyta viszont azokat, amelyek szerinte nem feleltek meg e követelménynek. Szótára tehát – amelyet számos, a nyelvhelyességre vonatkozó megjegyzéssel látott el – normatív törekvést is tartalmaz. Knapiusz műve a lengyel nyelv aranykorának igen értékes forrása, amely kétségtelenül nagy hatással volt a későbbi munkákra, és természetesen a lengyel irodalmi nyelv kialakulására is.

Knapiusz művén alapult *Kazimierz Szyrwidnek*, a XVII. sz. második feléből származó latin-litván-lengyel szótára is. Knapiusz szótára persze nem csak alaplámpaként szolgált a későbbi szótárak számára, de – ahogy az Mączyński szótárának esetében is történt – több korábbi, jelentősnek nevezhető művet maga mögé utasított szakmai színvonal tekintetében. Ez lett a sorsa Mikołaj Volckmar latin-német-lengyel-görög, 1596-ban Gdańskban megjelent *Dictionarium quadrilingue. Pars 1. Latino-Germanico-Polonicum-Graeca. Pars 2. Polonico-Latina. Pars 3. Germanico-Latina* című szótárának, akárcsak Piotr Dasypodius (Rauchfuss) (*Dasypodius catholicus, hoc est Dictionarium Latino-Germanico-Polonicum, Germanico-Latinum et Polono-*

Latino-Germanicum című, Gdańskban 1642-ben kiadott művének is. Ebben az időszakban több kisebb, gyakorlati céllal készült szótár is napvilágot látott Świdnicában, Brzegben, Königsbergben és Rigában, amelyek azonban nem voltak jelentősek s viszonylag rövid idő alatt elfelejtődtek.

Feledésbe merült azonban a Franciaországból származó Danet apát francia - lengyel - latin *JMci X. Daneta opata francuski, laciński i polski... Obfitujący w najlepsze sposoby mówienia z obserwacjami krytyki i gramatyki w każdym z tych trzech języków* ('A legjobb kifejezésekben bővelkedő, kritikai és grammatikai megjegyzésekkel ellátott francia - latin és latin nagyszótár') című jelentős műve is, amelynek első kötetét 1743-ban, a másodikat pedig 1745-ben adták ki. Franciszek Kola lengyel piarista szerzetes Danet szótárának francia szócikkeit további lengyel megfelelőikkel gazdagította, közöttük számos olyannal, amit Knapiusz szótára még nem ismert.

Ezt követően újabb többnyelvű szótár csak 1764-ben jelent meg Lipcsében *Nowy dykcjonarz, to jest Mownik polsko-francusko-niemiecki* ('Új szótár, azaz lengyel-francia-német társalgás') címen, Nikolaus Abraham Trotz (lengyelesen Michal Abraham Troc) tollából. Ez a mű részben szintén Knapiusz szótárára támaszkodott. Az, hogy a Trotz többnyelvű szótárának nem elhanyagolható részét a francia nyelvű szócikkek alkotják a francia nyelvnek Trotz korában betöltött kiemelkedő szerepével (vö. Alamodezeit) magyarázható (Stedje 2001: 143).

A mai lengyel irodalmi nyelv lexikális megalapozója Samuel Bogumił Linde (1771-1847), akinek hatkötetes, 1807-1814 között Varsóban megjelent *Słownik języka polskiego* ('A lengyel nyelv szótára') című monumentális műve a lengyel szótáriródalom tudományos értelemben vett

kezdetét is jelenti egyben. Linde szótára a legutóbbi időkig a XVI-XVIII. századi lengyel nyelvállapot felbecsülhetetlen értékű forrásának számított. Értékét nemcsak az adja, hogy az addigi szótárak közül a legterjedelmesebb, hanem az is, hogy Kochanowskitól kezdve számos ólengyel szerzőtől közöl idézeteket, s az adott szót tágabb szöveggörnyezetben elhelyezve, a jelentést a kontextus alapján igyekszik meghatározni/ pontosítani. Egy szócikk általános felépítése (a *ręka* 'kéz' szó példáját alapul véve) következő: a címszót a nemének megjelölése követi, majd a függő esetek formáinak az ismertetése (gyakran a belőle képzett deminutív formák is megjelennek), ezután az adott szó más szláv nyelvi megfelelői vannak felsorolva. A címszó német megfelelője után találjuk azokat az irodalmi idézeteket/ kifejezéseket, amelyekben a szó vagy a belőle képzett melléknév

előfordul. Az idézetek gyakran a megfelelő német, latin, orosz, szlovák stb. kifejezésekkel is kiegészülnek.

Újabban Linde szótárát számos kritika érte amiatt, hogy egyes idézett passzusokat önkényesen lerövidített úgy, hogy erről nem adott tájékoztatást a szótár használói számára. Többen kifogásolták azt is, hogy Linde az idézeteket nem az első kiadásban szereplő, eredeti formában közölte, hanem későbbi kiadásokat használt fel, amelyek sok esetben tartalmaztak a korabeli kiadók által eszközölt apróbb változtatásokat / korrekciókat az eredeti művekhez képest.

A szerző széleskörű filológiai ismereteiben, valamint kiterjedt tudományos kapcsolataiban láthatjuk az okát annak, hogy az illető lengyel szó mellett, annak más szláv nyelvű megfelelői is gyakran szerepelnek. A mű tehát méltán nevezhető akár a szláv nyelvek első, igazi, összehasonlító szótárának. Fontos még megjegyezni, hogy Linde szótára szolgált mintául Jungmann későbbi, cseh szótárához is.

A szótár keletkezésének korában divatos, a héber nyelvet az emberiség legősibb nyelvének, "minden emberi nyelv anyjának" tartó nézetek (vö. Eco 1998: 82-83) adnak magyarázatot arra, hogy Linde, – aki többek között orientalisztikai tanulmányokat folytatott és az óhéber nyelvet is behatóan tanulmányozta – miért tüntetett fel gyakorta héber szavakat szócikkeiben, a lengyel szóalakok magyarázatánál. Ezek az óhéber alapuló etimológiai fejtegetések a szótár leggyengébb részei (Reczek 1994: 315).

Linde nagyszótárát – amely szakmai színvonal, kidolgozottság, terjedelem és

metodológiai következetesség tekintetében maga mögé utasította az akkor forgalomban lévő, hasonló indíttatású lexikográfiai munkákat – a korabeli nyelvésztársadalom kedvezően fogadta. A lengyel nyelv nagyszótárának elkészítéséért Linde nemesi címet, valamint 1816-ban arany medált kapott a hálás honfitársaktól. A szótárát 1854-ben Ilyvóban (Lemberg, ma Lviv) néhány apróbb változtatással újra kiadták. Ez lett az alapja a későbbi, 1951-es ofszet nyomással készült, változatlan kiadásnak is. A Linde-féle szótárral mondhatni egy időben – 1806-ban – látott napvilágot J. S. Brandtkie lengyel-német szótára (*Słownik dokładny języka polskiego i niemieckiego* 'A lengyel és a német nyelv pontos szótára') Boroszlóban (Wrocław). Ezt követte jó néhány évvel később, K. C. Mrongowiusz evangélikus prédikátor lengyel-német szótárának (*Dokładny słownik polsko-niemiecki* 1835 Lengyel - német pontos szótár) megjelenése. Ez utóbbi szótár érdekessége, hogy a

szerző néhány regionalizmust is felvett a szóanyagba. Mindkét fenti szótárról elmondható azonban, hogy nem érték el Linde művének színvonalát, s tulajdonképpen ez a megállapítás érvényes az összes XIX. sz.-ban megjelent lexikográfiai munkára.

Linde műve máig értékes, pótolhatatlan forrása a XVI-XVIII. századi lengyel szókincsnek. A mű szóvégmutato indexe 1965-ben jelent meg Doroszewski szerkesztésében (Grzegorzyczkowa - Kurzowa - Puzynina 1965). A hatkötetes nagyszótár a XIX. században még több kisebb értelmező szótár megjelenése követte, amelyek azonban szakmai színvonalukat tekintve messze elmaradtak Linde művétől, s hatásuk is csupán marginálisnak nevezhető. Az egyetlen jelentősebb mű M. Orgelbrand kétkötetes *Słownik języka polskiego* ('A lengyel nyelv szótára') másik nevén *Słownik wileński* ('Vilnai szótár') c. 1861-ben, Vilnában (ma Vilnius) megjelent munkája, amely jelentős mértékben támaszkodik a Linde- szótár anyagára.

S itt korszakhatárhoz érkeztünk: a következő jelentős mű, a nyolckötetes *Słownik języka polskiego* ('A lengyel nyelv szótára'), másik nevén *Słownik warszawski* ('Varsói szótár') az 1900-tól 1927-ig terjedő időszakban, tehát már a XX. sz.-ban jelenik meg J. Karłowicz, A. A. Kryński és W. Niedźwiedzki társszerzőségében. Ez a nagyszótár összesen mintegy 280000 szócikket tartalmaz. Ezt az igen terjedelmes szóanyagot többségükben XVI-XIX. sz.-i kifejezések alkotják, de található benne nem túl nagy számú, XV. sz.-i kéziratokból vett szó is, csakúgy mint nyelvjárási szavak, szlengszavak, valamint szakkifejezések. A szótár etimológiákat is közöl,

amelyek azonban nem minden esetben helyesek. Az ún. *Słownik warszawski* egyik fő hiányossága, hogy nem mindig adja meg az idézetek pontos helyét, sőt gyakran előfordul az is, hogy az adott szó dokumentációjának paraméterei teljesen hiányoznak. Szintén nem helyeselhető, hogy egy adott szó fonológiai variánsait a szótár külön szócikkekben tárgyalja. 1916-ben jelenik meg M. Arct 70000 szócikket tartalmazó *Słownik ilustrowany języka polskiego* ('A lengyel nyelv képes szótára') című műve, amely a lengyel szótáriródalom következő jelentős állomása. Arct 1939-ben *Podręczny słownik języka polskiego* ('A lengyel nyelv kézikönyv szótára') címen újabb szótárral jelentkezik, amelyet változatlan formában 1957-ben adnak ki újra.

A második világháború utáni lengyel lexikográfia legnagyobb teljesítménye, s ezért joggal jelentős mérföldkönek nevezhető műve a Witold Doroszewski professzor szerkesztésében 1958 és 1969 között kiadott, tizenegy kötetes *Słownik języka polskiego* ('A lengyel nyelv szótára').

A szótár, amely a XIX-XX. sz., valamint a XVIII. sz. második felének lengyel szókincsanyagát dolgozza fel, összesen mintegy 125000 szócikket tartalmaz, közöttük számos szakkifejezést is. A szócikkek gazdagon el vannak látva idézetekkel és – amennyiben ezt a szerzők indokoltnak látták – frazeológiai egységekkel is. A címszavak mellett található – egyes esetekben talán túlságosan aprólékosnak tűnő – megjegyzések híven tájékoztatnak az adott lexikai egység szófaji, regionális, illetve szaknyelvi hovatartozásáról, időrendi besorolásáról és stilisztikai értékéről / színezetéről. A Doroszewski-szótár – bizonyos apróbb hiányosságai ellenére – ma is az elmúlt kétszáz év irodalmi lengyel szókincsének felbecsülhetetlen kincsestára. Használatát a nyelvészek számára nagyban megkönnyíti a szótár R. Grzegorzyczkowa és J. Puzynina által összeállított szóvégmutatoja (Grzegorzyczkowa - Puzynina 1973).

A Doroszewski-szótár hatása is igen jelentősnek mondható, hiszen ennek az alapján állították össze a S. Skorupka - H. Auderska - Z. Łempicka tásszerkesztőségében megjelent *Mały Słownik języka polskiego* ('A lengyel nyelv kisszótára') című kéziszótárát, mely mintegy 35000 kifejezést tartalmaz. Doroszewski nagyszótárát veszi alapul – újabb lexikai anyagot is hozzátéve – Mieczysław Szymczak *Słownik języka polskiego* ('A lengyel nyelv szótára') című háromkötetes munkája, amely az 1978-tól 1981-ig terjedő időszakban jelenik meg. Ma ez az egyik legismertebb, legtöbbit használt lengyel értelmező szótár. Ennek a műnek létezik rövidített,

egykötetes változata is (*Mały Słownik Języka Polskiego* 'A lengyel nyelv kisszótára'), amely E. Sobol szerkesztésében jelent meg Varsóban, a Wydawnictwo Naukowe PWN gondozásában, 1995-ben. Ugyancsak E. Sobol szerkesztette azt a kiegészítést (Suplement), amely a háromkötetes szótár mellékleteként jelent meg Varsóban (szintén a PWN kiadásában), s amelyhez Zygmunt Saloni írt előszót (Sobol 1993). A háromkötetes szótárnak erről a kiegészítő kötetéről megjelenése után nem sokkal egyébiránt a *Polityka* c. hetilap is beszámolt *Nowy Słownik Języka Polskiego* ('A lengyel nyelv új szótára') címen, rövid válogatást közölve a szóanyagból. Ebben 95 olyan (főleg a rendszerváltás után keletkezett) új szót találunk, amelyet a Szymczak-féle szótár még nem jegyez. E. Sobol, akinek neve több lexikográfiai kiadvány (társ)szerkesztőjeként is feltűnik, ismerős lehet azonban úgy is, mint az 1999-ben megjelent *Ilustrowany słownik języka polskiego* ('A lengyel nyelv képes szótára') főszerkesztője. Ez a frissnek nevezhető munka szintén Szymczak szótárát veszi alapul, s 1160 oldalon mintegy 40 000 címszót és 1800 hozzájuk kötődő színes illusztrációt

tartalmaz. A szócikkek kidolgozását Anna Kłosińska, Aleksandra Kubiak-Sokól, Katarzyna Sobolewska és Lidia Wiśniakowska végezték. Az *Ilustrowany słownik języka polskiego* szakmai szempontú ellenőrzése Andrzej Markowski professzor nevéhez fűződik. Sobol egyébként részt vett a *Słowniki Portal PWN* c. CD-Rom 2003-as és 2004-es verziójának szerkesztői munkálataiban is. Ez a monumentális vállalkozás 4 szótárat tesz hozzáférhetővé számítógépes változatban (1, *Słownik języka polskiego*: 3 kötetben több mint 1000 jelentés, 80000 címszó, közöttük a legújabb kifejezések mint pl.: *hardware*, *recycling*, szakszavak, frazeologizmusok, kb. 25 000 állandósult szókapcsolat, ill. ezek szinonimái, kiejtési útmutató, ragozott szóalakok, etimológiák, példák az adott szavak használatára; 2) *Słownik wyrazów obcych* ('Idegen szavak szótára'): 30 000 kifejezés és idegen szállóigék, közöttük 2000 olyan, amely az eddigi kiadásokban nem szerepelt, az idegen szavak etimológiáját Andrzej Bańkowski professzor dolgozta ki; 3) *Słownik ortograficzny*: 125 000 szócikk, a CD verzió alapja a *Nowy słownik ortograficzny PWN* 'Új helyesírási szótár PWN' című munka; 4) *Słownik poprawnej polszczyzny* ('Lengyel nyelvhelyességi szótár'), amely a rövidítéseket külön blokkban közli.

Szymczak szótárán alapul (hiszen ezt olvassuk a belső lapon szereplő megjegyzésben) a 2003-ban Varsóban, a Wydawnictwo Naukowe PWN gondozásában megjelent

Uniwersalny Słownik języka polskiego ('A lengyel nyelv univerzális szótára') című hatkötetes (1 a-g, 2. h-n, 3. o-ą, 4. r-v, 5. w-ż, 6. indeks a tergo) mű is. A szótár szerkesztője Stanisław Dubisz professzor volt, helyettes szerkesztőként itt is Elżbieta Sobol neve szerepel. Az *Uniwersalny słownik...* kiemelkedő szakmai színvonalára már a bírálók neve (a teljesség igénye nélkül: dr. hab. Mirosław Bańko, prof. Andrzej Markowski, prof. Jan Miodek, prof. Jerzy Podracki) is garancia. Megjegyzendő, hogy a szótárat a Lengyel Tudományos Akadémia Elnökségének Lengyel Nyelvi Tanácsa is elismerésben részesítette. Az *Uniwersalny Słownik...* nem kizárólag a lengyel nyelvet anyanyelvi szinten bírók számára lehet hasznos segítség, mivel a szótár figyelembe veszi a nyelvismeret különböző szintjeit, így haszonnal forgathatják akár középfeladók is – tudjuk meg az előszóból. Fontos információ továbbá, hogy a szerzők a szóanyag feldolgozásánál a PWN számítógépes Lengyel Nyelvi Korpuszára is támaszkodtak. A varsói PWN kiadó (amely lengyel nyelvterületen élenjár a szótárak kiadásában) sajátos kisszótár-sorozatot indított, főként a tanulók (felsőbb osztályos általános iskolások / szakközépiskolások / gimnazisták) igényeire gondolva,

amely a *Słowniki "Z Krukiem"* nevet viseli. Megtalálható ezek között a rövidítések szótára (J. Podracki *Słownik skrótów i skrótówców*), a lengyel köznyelv szótára (J. Anusiewicz, J. Skawiński *Słownik polszczyzny potocznej*), a problémás kifejezések szótára (M. Bańko, M. Krajewska *Słownik wyrazów kłopotliwych*), a lengyel interpunkciós szótár (J. Podracki *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*), a lengyel helyesírási szótár (Z. Saloni, T. Wróblewska, K. Szafran *Ortograficzny słownik ucznia*), a lengyel káromkodások és vulgárizmusok szótára (M. Grochowski, *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*), a lengyel frazeológiai szótár (St. Bąba, G. Dziamska, J. Liberek, *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego*), a lengyel szinonimaszótár (Z. Kurzowa *Słownik synonimów polskich*), a lengyel nyelv kéziszótára (E. Sobol *Podręczny słownik języka polskiego*), a lengyel nyelvhelyességi szótár (A. Markowski *Praktyczny słownik poprawnej polszczyzny. Nie tylko dla młodzieży*), a lengyel eufemizmusok szótára (A. Dąbrowska *Słownik eufemizmów polskich czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie*), a lengyel tulajdonnevek szótára (J. Grzenia *Słownik nazw własnych*). Az itt felsorolt szótárakról a kiadó a www.pwn.com.pl internetes címen részletesen tájékoztat.

Ugyancsak a Szymczak-féle szótár igen értékes kiegészítője a kétkötetes *Słownik*

frazeologiczny języka polskiego ('A lengyel nyelv frazeológiai szótára'), amely Stanisław Skorupka munkája. A szótár két kötete az 1967-es, illetve az 1968-as évben jelent meg Varsóban, a második kiadásra 1988-ban került sor. Elmondható róla, hogy átfogó képet nyújt a lengyel frazeológiáról a XVIII. sz. második felétől egészen napjainkig. Minden frazeológiai egység, amely a műben szerepel – akár a szépirodalom, akár a tudomány, akár pedig a sajtó nyelvéből vett idézetről van szó – részletesen és pontosan adatolt. Ide azonban egy kis kitérő kívánkozik. Ha kézbe vesszük Skorupka művét, és olyan, meglehetősen terjedelmes szócikkeket vizsgálunk meg mint pl. *głowa* 'fej', *ręka* 'kéz' vagy *noga* 'láb', akkor azt találjuk, hogy a szerző nemcsak a címszavakhoz kapcsolódó, a szó szűkebb értelmében vett frazeologizmusokat veszi számba, hanem állandósult, sőt laza szókapcsolatokat is közöl. (Ilyen laza szókapcsolatokat Skorupkánál majd minden szócikkben találunk.) Ez azzal magyarázható, hogy a lengyel nyelvészet a frazeologizmus fogalmát sokkal tágabban értelmezi (és persze sokkal rugalmasabban is kezeli) mint pl. az orosz ún. vinogradovi iskola. A lengyel nyelvészeti hagyomány az idiómákat három főbb csoportba sorolja:

1. szemantikai szerepű idiómák (mondatrészként funkcionálnak), pl. *Życzę sobie, żebyś nie spuszczał go z oka.* 'Azt akarom, hogy ne tévedsz őt szem elől.'
2. közmondások pl. *Nie kijem go, to palką.* 'Ha nem így, akkor úgy.'
3. pragmatikai (szituációs) idiómák (idetartoznak az udvariassági formulák, a találkozáskor / elváláskor használatos üdvözlések) pl. *Niech Pan będzie łaskaw!* 'Legyen szíves!'

Az idiómák külön csoportját alkotják az ún. konvencionalizálódott szintagmák, vagy más szóval kollokációk pl. *składać przysięgę* 'esküt tesz', *wyglaszać przemówienie* 'beszédet mond'. Mivel Skorupka szótárában szép számmal szerepelnek a fentiekhez hasonló kifejezések, a mű jogosan tekinthető egy hagyományos értelemben vett frazeológiai szótár és egy, a lengyel állandósult szókapcsolatokat is magába foglaló, ún. kapcsolódási szótár szintézisének. Ez utóbbira orosz-

magyar vonatkozásban jó példa a Bratusz - Dancig - Matvejeva - Timina - Ejntrej - Szepesi szerzőcsoport *Orosz szókapcsolatok* c. munkája (Bratusz B. V. - Bratusz I. V. - Dancig - Matvejeva - Timina - Ejntrej - Szepesi 1985). Skorupka fentebb hivatkozott munkája után csak 2001-ben jelent meg Varsóban, a Wydawnictwo Naukowe PWN gondozásában úgy terjedelem, mint szakmai színvonal tekintetében jelentősnek, újabb mérföldkének nevezhető frazeológiai szótár, nevezetesen a Stanisław Bąba - Jarosław Liberek szerzőpáros *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny* ('A mai lengyel nyelv frazeológiai szótára') című műve, amely immár a mai lengyel beszélt nyelvben előforduló, jelenleg kurrensnek számító szókapcsolatokat (pl. *radosna twórczość, puścić kogoś w skarpetkach, Mroźek by tego nie wymyślił* stb.) is jegyzi. A szótár külön értékei közé sorolható, hogy a bevezetőben a frazeologizmusnak skorupkai hagyományokon alapuló, de már differenciáltabb meghatározását adja. Ennek koncepcióját a szerzők egyike már egy korábbi munkájában tárgyalja (Bąba 1989).

S ezzel el is távolodunk a lengyel földön megjelent több- és egynyelvű értelmező szótáraktól, hiszen Skorupka és a Bąba - Liberek szerzőpáros művének rövid ismertetése már a speciális szótárak világába kalauzol minket. A speciális szótárak egy csoportját alkotják a rokon értelmű lexikai egységeket számba vevő szinonimaszótárak is, amelyek különösen az írással szakmai szinten foglalkozók számára jelenthetnek / jelentenek értékes segítséget. Az első lengyel szinonimaszótár (*Słownik synonimów polskich* 'A lengyel szinonimák szótára') 1885-ben jelent meg Krakkóban, A.

Krasiński tollából. Ez mintegy 3000 szócikket tartalmaz. R. Zawiliński 1926-ban – szintén Krakkóban – kiadott *Dobór wyrazów. Słownik wyrazów bliskoznaczących i jednoznacznych* ('Kifejezésgyűjtemény. A rokon értelmű és azonos értelmű szavak szótára') című műve már jóval nagyobb anyagot tár az olvasó elé: összesen 20000 lexikai egységet közöl tematikus elrendezésben. A szinonimaszótárak közül mind szakmai színvonalát, mind pedig a feldolgozott anyag terjedelmét tekintve kiemelkedik a Stanisław Skorupka szerkesztésében napvilágot látott *Słownik wyrazów bliskoznaczących* ('A rokon értelmű szavak szótára'), amely először 1957-ben jelent meg Varsóban, majd ezt követően még számos kiadást megért (7. kiadás: 1972 Varsó). A szótár vagy 30000 kifejezést tartalmaz, amelyeket összesen 3000 alapszó alá besorolva ad közre ábécé sorrendben. A szótárhoz ezenkívül hozzátartozik egy alfabetikus index is, amelyben megtalálható a szótárban szereplő minden egyes kifejezés.

A speciális szótárak egy külön csoportját alkotják továbbá a lengyel szókészlet idegen elemeit számba vevő, azok jelentését és eredetét leíró, idegen szavak szótárai is. Lengyelországban kettő ilyen jelentősebb munka készült. Az egyik a Władysław Kopaliński neve által jegyzett *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* ('Az idegen szavak és kifejezések szótára') című munka, amelyet a varsói Wiedza Powszechna kiadó jelentetett meg 1967-ben, a másik pedig a Jan Tokarski szerkesztésében és a PWN kiadó gondozásában 1971-ben, Varsóban megjelent *Słownik wyrazów obcych* ('Az idegen szavak szótára'). Mindkettő jó szakmai színvonalon elkészített mű, a szócikkek részletesen informálják a használót az adott szó eredetéről és jelentéseiről.

Szintén a speciális szótárak körébe tartoznak a főként normatív és természetesen nyelvpedagógiai / -oktatási célokat szolgáló ún. ortoepikus, azaz nyelvhelyességi szótárak. Az első jelentősebbnek nevezhető ilyen szótár Stanisław Szober *Słownik ortoepiczny. Jak mówić i pisać po polsku* ('Ortoepikus szótár. Hogyan írjunk és olvassunk lengyelül') című munkája. A mű első kiadására 1937-ben került sor Varsóban, majd ezt még további 7 követte (az utolsó, tehát a nyolcadik 1971-ben immár *Słownik poprawnej polszczyzny* 'Lengyel nyelvhelyességi szótár' címen). Kidolgozottságát, hatását és a közölt anyag nagyságát tekintve a lengyel nyelvhelyességi szótárak legjelentősebbnek nevezhető képviselője a Witold Doroszewski és Halina Kurkowska szerkesztésében Varsóban 1973-ban megjelent *Słownik poprawnej polszczyzny* ('Lengyel nyelvhelyességi szótár'). Ez a szótár mintegy 27000 szót tartalmaz, valamint információt nyújt ezek helyesírásáról, normatív kiejtéséről, felépítéséről, jelentéséről, ragozásáról és lehetséges mondattani

kapcsolódásaikról. Ez a W. Doroszewski és H. Kurkowska neve által fémjelzett nyelvhelyességi szótár a hetvenes évek közepére szinte teljesen háttérbe szorította a korábban általánosan használt Szober-féle szótárat.

Szintén nyelvpedagógiai céllal készülnek a szavak, kifejezések, illetve a földrajzi nevek helyesírását rögzítő ún. ortográfiai szótárak. A lengyel nyelvterületen hat olyan fontosabb helyesírási szótár létezik, amelyről lexikográfiánkban feltétlenül szólnunk kell. A legutóbbi, a *Słownik ortograficzny i prawidła pisowni polskiej* ('Lengyel helyesírási szótár és a lengyel helyesírás szabályai') S. Jodłowski és W. Taszycki tollából való, összesen 13 kiadást ért meg

(utolsó, bővített kiadás 1990-ben, Boroszlóban (Wrocław)). Ugyanettől a szerzőpárostól származik a *Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym* ('A lengyel helyesírás és központosítás alapelvei ortográfiai szótárral') című mű, amelyet összesen 18-szor adtak ki Boroszlóban, utoljára 1974-ben. Z. Klemensiewicz és W. Pisarek ortográfiai szótára (*Ortografia polska* 'A lengyel helyesírás') két kiadást mondhat magáénak (második kiadás 1972, Krakkó). A negyedik munka (*Słownik ortograficzny języka polskiego* 'A lengyel nyelv helyesírása') pedig M. Szymczak szerkesztésében jelent meg Varsóban 1975-ben. Szintén hasznos kézikönyv a fentebb már említett, inkább (amint a cím is mutatja) tanulók számára készült Z. Saloni - T. Wróblewska és K. Szafran tollából származó, *Ortograficzny słownik ucznia* ('lengyel helyesírási szótár tanulóknak') című kisszótár. Végezetül, 2003-ban jelent meg Varsóban a PWN nagy ortográfiai szótára (*Wielki słownik ortograficzny PWN* 'A PWN nagy lengyel helyesírási szótára'), amely a helyesírási alapelveket és az interpunkciós szabályokat is tartalmazza. Ezeket Edward Polański professzor állította össze és ő a szótár főszerkesztője is. A szócikkeket (összesen 125000 szócikkről van szó) Tomasz Karpowicz, Anna Kłosińska, Danuta Kownacka, Jacek Lewinson és Katarzyna Sobolewska dolgozták ki.

Bár nem a lengyel szavak és szó szerkezetek helyesírása a tárgya, de hasonlóképpen speciális szótárnak tekintendő a Mieczysław Karaś és Maria Madejowa szerkesztésében, 1977-ben a varsói PWN kiadó által megjelentetett *Słownik wymowy polskiej* ('Lengyel kiejtési szótár') is. Ez egy olyan munka, amely használóját a lengyel szavak normatív kiejtéséről tájékoztatja. A kiejtés az adott szó után az *Association Phonétique Internationale (IPA)* egyezményes átírási rendszerének megfelelően

van megadva. Egy ilyen szótárnak a nyelvi norma kialakításában, a helyes kiejtési mintához való igazodásban (akár a nyelvtanulók esetében is) igen komoly szerepe lehet / van.

A szótárak egy következő speciális csoportját alkotják a gyakorisági szótárak (*słowniki frekwencyjne*). Ezek arra vonatkozólag szolgálnak információval, hogy egy bizonyos szó milyen gyakorisággal fordul elő az adott nyelv szövegeiben. Tudnunk kell, hogy minden egyes szó gyakoriságának (frekvenciájának) mértéke az adott nyelvben statisztikailag konstans értéket

mutat. A gyakorisági szótárakban a szavakat vagy: a) alfabetikus sorrendben közlik, vagy pedig: b) a legnagyobb gyakoriságot mutató lexikai egységtől indulva és a legalacsonyabb gyakoriságot mutatóhoz eljutva adják meg.

A lengyel nyelv szókincsének gyakorisági szerkezete legjobban az öt funkcionális stílus alapján készített gyakorisági listákból ismerhető meg. Az első ilyen az A. Lewicki, W. Masłowski, J. Sambor, J. Woronczak szerzőcsoport által jegyzett *Słownictwo współczesnej publicystyki polskiej. Listy frekwencyjne* ('A mai lengyel nyelv szókincese. Gyakorisági listák') című munka, amely először 1972-ben jelent meg Varsóban. Ezt követte a második kötet: *Słownictwo współczesnego języka polskiego. Listy frekwencyjne; t.2.: Drobne wiadomości prasowe* ('A mai lengyel nyelv szókincese. Gyakorisági listák' 2. kötet: apró sajtóközlemények'), amely szintén Varsóban jelent meg, mintegy két évvel később, azaz 1974-ben. Ennek alkotói I. Kurcz, A. Lewicki, J. Sambor és J. Woronczak voltak. A bevezetőkön kívül mindegyik kötet tartalmazza 1) a szóformák (szövegszók) betűrendes jegyzékét a szavak gyakorisági mutatójával, 2) a lexémák jegyzékét gyakoriságuk szerint rangsorolva (az első kötetben ez 1635 címszót, míg a másodikban 1808-at jelent). A második kötetben ezenkívül a címszavak a tergo jegyzéke is helyet kapott. A szótárak minden egyes funkcionális stílus esetében 100 000 szövegszót tartalmazó korpuszok alapján határozták meg az adott stílusban előforduló szavak gyakoriságát. A szótársorozat következő, 1975 és 1977 között, szintén Varsóban megjelent darabjainak: 3. *Publicystyka* ('Publicisztika'), 4. *Proza artystyczna* ('Művészi próza'), 5. *Dramat artystyczny* ('Dráma') szerkezeti felépítése az első két kötetével megegyező.

A lengyel sajtónyelvben előforduló szavak gyakoriságáról szolgáltat igen értékes adatokat W. Pisarek – az előzőtől némileg eltérő típusú – *Frekwencja wyrazów w prasie* ('Szógyakoriság a sajtóban') című, Krakóban 1972-ben kiadott műve. Ez a munka egy igényesen megírt, terjedelmes

bevezetővel indul, amely a sajtónyelvi szókincs gyakorisági szempontú, statisztikai elemzésének az eredményeit tárja az olvasó elé. Maga a szótár összesen 5800, alfabetikus sorrendbe rendezett szócikket tartalmaz, valamint tartozik hozzá egy 1994 kifejezést felölelő gyakorisági szójegyzék is.

A beszélt nyelvben előforduló szavak gyakoriságát két szótár dolgozza fel. Az első: *Słownictwo współczesnej polszczyzny mówionej* ('A mai lengyel beszélt nyelv szókincese'), H. Zgółkova tollából jelent meg 1983-ban Poznańban; a második a H. Zgółkova - K. Bułczyńska szerzőpáros munkája, az óvodás korú gyermekek szókincsének gyakoriságát vizsgálja (*Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym. Listy frekwencyjne* Poznań 1987 'Az óvodás korú gyermekek szókincese. Gyakorisági listák'). Könnyű belátni, hogy a gyakorisági szótárakban közölt információk főként a glottodidaktika szempontjából lehetnek igen relevánsak, hiszen az idegen nyelven történő sikeres kommunikációhoz a grammatikai szabályok beható ismeretén kívül elengedhetetlenül szükséges az alapvető szókincs elsajátítása is. Ez általában a 2500 leggyakoribb szót jelenti.

A XVI. századi lengyel nyelv szókincsének gyakoriságáról sok igen érdekes adatot találunk 'a XVI. századi lengyel nyelv szótárában' is (vö. Kuraszkiewicz 1966). Ez a szótár, amelynek M. R. Mayenowa szerkesztésében eddig 18 kötete jelent meg (*A – Nyrkowy*), monumentális vállalkozás. A 18 kötet elkészítésének munkálatai tíz évig, 1966-tól 1976-ig tartottak (*Słownik polszczyzny XVI. wieku Wrocław - Warszawa - Kraków*). S ezzel a szótárral tulajdonképpen már el is jutottunk a szótárak egy másik – főként a (nyelv)történészek és az irodalmárok számára nélkülözhetetlen – csoportjához, a nyelvtörténeti szótárakhoz.

Sajnos a lengyel nyelv XVI. századi szótárát mind ez ideig nem követte olyan szótár, amely a XVII. századi lengyel szókincsanyag feldolgozását tűzte volna céljául. A korszak iránt érdeklődő kutatók számára azonban némi segítséget jelenthet az a kétkötetes monográfia, amely Jan Chryzostom Pasek nyelvét dolgozza fel H. Koneczna és W. Doroszewski szerkesztésében (*Słownik Jana Chryzostoma Paska Wrocław - Warszawa - Kraków*, 1965, 1973 'Jan Chryzostom Pasek nyelvezetének szótára'). Hasonló jellegű a tizenegy kötetes 'Adam Mickiewicz szótár' is, amely 1962-től 1983-ig készült és K. Górski valamint S. Hrabiec szerkesztésében látott napvilágot (*Słownik Adama Mickiewicza t. 1-11 Wrocław - Warszawa - Kraków*).

A lengyel nyelvtörténeti szótárak sorából leginkább azonban mégiscsak az a Stanisław Urbańczyk szerkesztésében, évente két új füzetrel jelentkező, máig befejezetlen *Słownik staropolski* ('ólengyel szótár') emelkedik ki, amely a lengyel szókincsnek a kezdetektől

1500-ig tartó bemutatását, illetve feldolgozását célozza. Eddig 10 kötetről beszélhetünk, a szókincsanyag feldolgozása a *Wielki* szócikkig jutott el. Ha a nyelvtörténeti szótárakat kívánjuk számba venni, nem hagyható figyelmen kívül S. Reczek máig népszerű, 1968-ban megjelent történeti kéziszótára sem (*Podręczny słownik dawnej polszczyzny Wrocław - Warszawa - Kraków* 'A régi lengyelség kéziszótára'), amely a lengyel nyelv XV - XVII századi szókincséből válogat.

A nyelvtörténeti szótárakkal a legközelebbi rokonságban talán a szófejtő, vagy más néven etimológiai szótárak állnak, hiszen fő céljuk: az adott szó származásának megfejtése / magyarázata mellett, a rendelkezésre álló terjedelem függvényében gyakran ezek is helyet adnak a szó történetére vonatkozó információknak. A lengyel szótáriradalomban eddig három ilyen munka jelent meg. Az első – és egyben talán a legismertebb is – az A. Brückner tollából származó, először 1927-ben megjelent *Słownik etymologiczny języka polskiego* ('A lengyel nyelv etimológiai szótára'), amely azóta már több kiadást is megért. A második ilyen mű 'F. Sławski ötkötetes (A-Łyżwy) etimológiai szótára' (*Słownik etymologiczny języka polskiego F. Sławskiego*), amelyet Krakóban adtak ki. Ez a szótár 1952-től 1982-ig készült. Brückner szótára viszont a szláv (és az indoeurópai) nyelvekről szóló tudásunk mai állapotát tekintve már meghaladottnak nevezhető, mivel számos helytelen etimológiát tartalmaz. (A Brückner-féle szótár pontatlanságai / hibái sokszor magának a szerzőnek a figyelmetlenségéből származnak, Brückner ugyanis a szócikkekről nem vezetett kartotékát.) Brückner műve ugyanakkor – minden következetlensége ellenére is – elterjedtsége, s a benne feldolgozott anyag mennyisége okán a lengyel szókincs vizsgálatának fontos forrása maradt (és vélhetőleg marad).

Sławski szótárát kétségkívül a létező lengyel etimológiai szótárak egyik legjobbjának tekinthetjük. S bár az első füzetek szakmai színvonala jelentősen elmarad a későbbiekétől, a feldolgozott hatalmas szóanyag (Sławski ólengyel és nyelvjárási szavakat is közöl), a terjedelmes (sokszor talán túlságosan is részletekbe menő) magyarázatok, amelyek a szavak származására és későbbi történetére vonatkoznak, valamint a kiegyensúlyozott, világos szófejtések a szótárat a szakmai élvonalba emelik.

A következő, és szintén jelentős etimológiai szótár, amelyről e helyen még szólnunk kell, Andrzej Bańkowski háromkötetesre tervezett szótára, az *Etymologiczny słownik*

języka polskiego ('A lengyel nyelv etimológiai szótára'), amely a lengyel szóanyag igen széles (némi túlzással azt mondhatnánk teljes) körének a feldolgozását kínálja, s leginkább eredetiségével, szellemes, újszerű ötleteivel / megoldásaival hat. (A szerző eredetiségre való hajlama egyébként már a meglehetősen terjedelmes, nyelvészeti okfejtéseket (is) tartalmazó előszóban megmutatkozik. A nevezett szótár első kötete (A-K) 2000-ben jelent meg Krakkóban a Wydawnictwo Naukowe PWN gondozásában. Ezt követte a második majd a harmadik kötet. A Bańkowski-szótár konzultánsai olyan vezető lengyel nyelvészprofesszorok voltak mint Stanisław Dubisz és Zygmunt Saloni. Bańkowski fent nevezett szótárát változatlan anyaggal, de új formátumban (és más címen vö. *Inny słownik języka polskiego* 'A lengyel nyelv másik szótára') Mirosław Bańko szerkesztésében még egyszer kiadták. (Az első két kötet 2000-ben, a harmadik 2001-ben jelent meg Varsóban, a Wydawnictwo Naukowe PWN SA gondozásában. A fűszöveg arról tájékoztat minket, hogy 70 év óta ez az első, a teljesség igényével készült lengyel etimológiai szótár, amely 40 év kutatómunka eredménye. Az előszóból megtudjuk, hogy Bańkowski elsősorban anyanyelvűek számára íródott szótára 2000 olyan lexikai egységet tartalmaz, amelyek a lengyel nyelv eddigi szótáraiban nem szerepelnek. Az előszó utáni részben a szócikkek felépítéséről találunk részletes információt. Gazdag etimológiai anyaggal szolgál még a lengyel nyelvet kutatók számára az F. Sławski szerkesztésében, a Lengyel Tudományos Akadémia krakkói műhelyében készülő *Słownik prasłowiański* ('Ószláv szótár') is. A munka 1974-óta folyik, s szótárból eddig 5 kötet jelent meg (A-Дѣгавъ).

Az itt felsorolt szótárakon kívül persze számos olyan etimológiai szótár van (pl. E. Berneker szláv etimológiai szótára, M. Vasmer orosz, vagy épp V. Machek cseh etimológiai szótára – és akkor O. N. Trubacsovna a szláv nyelvekről írott etimológiai szótárát még nem is említettük –) amelyből sok értékes információt tudhatunk meg a lengyel szókincs egy-egy eleméről. Ezekkel azonban – lévén, hogy ezek nem lengyel szerzők művei – a jelen munkában nem kívánunk részletesebben foglalkozni.

A speciális szótárak körébe tartoznak még a nyelvjárási vagy szakszóval dialektológiai szótárak is, mivel azonban a dialektológiának mint önnálló nyelvészeti ágának a kibontakozása / fejlődése a XX. századra (ezen belül is főként a második világháború utáni évekre) esik (Dejna

1973, Urbańczyk 1984), a lengyel szótáirodalomnak ez a vonulata nem mondhat nagy múltat magáénak. Igaz Maćzyński, Knapski, Trotz vagy épp Linde szótára is közöl nyelvjárási, tájnyelvi szavakat, ez a hatás legkifejezettebben a fentebb már röviden bemutatott ún. *Słownik wileńskibien* ('Vilnói szótár') érhető tetten. A nyelvjárási szószedetek a XIX. század első felében jelennek meg. Ezek azonban még nem tartalmazznak geográfiai (vagy a lejegyzett szó más, pl. használati sajátosságaira vonatkozó) adatokat / utalásokat. Csak 1850 után adnak ki olyan szógyűjteményeket, amelyekben a szavak fonetikai átírásban szerepelnek és geográfiai utalásokkal is el vannak látva. A szószedeteknek ez a filológiai értelemben vett tökéletesedése a lengyel dialektológiai kutatások iniciátorának, az egykori Schleicher-, Leskien- és Szrezyevszkij-tanítványnak, Lucjan Malinowskinak (1839-1898) köszönhető. Az általa alapított nyelvészeti iskola, az ő munkái, mindenekelőtt doktori értekezése (Malinowski 1873) és az abban alkalmazott módszerek szolgálták mintául a későbbi kutatónemzedékek számára. A XIX. század vége felé számos dialektológiai és etnográfiai tárgyú munka jelent meg J. Biela, S. Ciszewski, S. Dobrzycki, W. Kosiński, H. Łopaciński és J. Świątek tollából. Ezek gyakran tartalmaztak – általában egy-egy (pl. a valaha Galiciának nevezett területen elhelyezkedő) falu vagy település szókincsét ismertető – szószedeteket is. A nagyobb volumenű munkák közül kettő mondható említésre érdemesnek: az egyik S. Ramułt 1893-ből való kasub szótára (*Słownik języka pomorskiego, czyli kaszubskiego* 'A pomerániai, vagyis a kasub nyelv szótára'), a másik pedig B. Dembowski egy évvel későbbi, 1894-ből származó *Słownik gwary podhalskiej* ('A podhalei nyelvjárás szótára') című műve. Az első igazán jelentősnek nevezhető munka a lengyel dialektológia tárgyában. Ez az 1900 és 1911 között Jan Karłowicz tollából származó, hatkötetes *Słownik gwar polskich* ('A lengyel nyelvjárások szótára'). A szótár döntően 1890 előttről származó anyagon alapul, s csak elvétve támaszkodik későbbi adatokra. Bár a szóanyag vonatkozásában korlátozott, a kidolgozottság tekintetében pedig joggal elavultnak nevezhető munkáról van szó, Karłowicz szótára mégis mind a mai napig a lengyel dialektológia (és lexikográfia) egyik alapművének számít és vélhetően az is marad. Az első világháború előttről, pontosabban szólva az 1908-1912 közötti időszakból való még F. Lorentz *Slovinzisches Wörterbuch* ('Szlovinc szótár') című munkája, amely a szlovinc nyelvjárások anyagát adja közre.

A két világháború közötti időszakból számos, terjedelmesebb szótár említhető, amelyek azonban legtöbbször egy kisebb területi egység nyelvjárásának szókincsét ismertetik, így módon tehát a nagyobb összefoglaló / enciklopedikus igényű munkák kiegészítésének tekinthetők. Ebbe a sorba illik E. Klich 1919-es, *Narzecze wsi Borki Nizińskie* (A Borki Nizińskie faluban beszélt dialektus'), illetve H. Świdorska tíz évvel későbbi, *Dialekt Księstwa Łowickiego* (1929) (A Lovici Hercegség dialektusa) című munkája, de szintén idetartoznak még az alábbi művek: S Ramuł: *Gwara ślemieńska, I. Słownik* (1930) ('A ślemieńi nyelvjárás I. Szótár'), A. Tomaszewski: *Gwara Łopienna i okolicy w północnej Wielkopolsce* (1930) ('Łopien és Nagylengyelország északi területeinek nyelvjárása'), F. Steuer: *Dialekt sulkowski* (1934) ('A sulkowi dialektus'), *Narzecze baborowskie* (1937) ('A baborówi dialektus').

A második világháborút követő időszakban több olyan munka jelent meg, amely egy kisebb település szókincsét ismerteti (A. Zaręba: *Słownictwo Niepołomic* 1954 ('Niepołomice szókincse') *Słownik Starych Siolkowic w pow. opolskim* (1960) ('Az opolei járásban fekvő Stare Siolkowice nyelvjárási szótára'), F. Pluta *Słownictwo Dzierżywic w powiecie prudnickim* 1973 ('A prudnicki járásban fekvő Dzierżywice szókincse'), R. Olesch: *Der Wortschatz der Polnischen Mundart von Sankt Annaberg*, 1. (1958) 2. (1959) ('Sankt Annaberg lengyel nyelvjárásának szókincse' 1.,2.), M. Szymczak: *Słownik gwary Domaniewka w pow. łęczyckim*, 1-8. 1962-1973 ('A łeczycei járásban fekvő Domaniewko nyelvjárási szótára'), de akadnak olyanok is, amelyek egy nagyobb nyelvjárási terület szavait veszik számba (E. Pawłowski: *Gwara podegrodzka* 1955 ('A podegródi nyelvjárás'), P. Bąk: *Słownictwo okolic Kramaska na tle kultury ludowej* 1960 (Kramsk és környékének szókincse a népi kultúra tükrében'), B. Sychta: *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej* 1-3, 1980-1985 ('A kociewi szókincs a népi kultúra tükrében') J. Maciejewski: *Słownik chełmińsko-dobrzyński (Siemoń, Dulsk)* 1969 ('Chełmi-dobrzyńi szótár (Siemoń, Dulsk), H. Górniewicz: *Dialekt malborski* 2. 1973-1974 ('A malborki nyelvjárás 2.), W. Brzeziński: *Słownictwo krajnickie* 1. 1982, 2. 1987, ('A krajnai nyelvjárás' 1., 2.) W. Steffen *Słownik warmiński* 1984 ('Warmiai szótár')), sőt, léteznek összevető nyelvjárási szótárak is, amelyek több falu szókincsét veszik górcső alá (M. Kucała: *Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich* 1957, ('Három kislengyelországi falu nyelvjárásának összehasonlító szótára'))

B. Sychta *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, 1-7, 1967-1976 ('A kasub nyelvjárások szótára a népi kultúra tükrében'). A fent említettek közül a Zareba, a Kucała és a Maciejewski szótár a szóanyagot tematikus elrendezésben közlik.

A Lengyel Tudományos Akadémia dialektológiai munkacsoportja 1977-től több kevesebb rendszerességgel füzetekben jelenteti meg 'a lengyel nyelvjárások új nagyszótárát' (*Nowy wielki słownik gwar polskich*). A nevezett szótár koncepciójának megalkotója és kiadásának kezdeményezője a lengyel dialektológia atyjának is nevezett Malinowski- és Baudouin de Courtenay-tanítvány, Kazimierz Nitsch (1874-1958) volt. Utlolsó rendelkezésre álló adatunk szerint a szótár 3. füzete 1989-ben jelent meg, s ez a *Byc* szóig jutott el. Lengyel nyelvjárásokat kutató, azok szóanyagát feltérképező munka Varsóban is folyik. Itt jelent meg 1987-ben a *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur* ('Az ostrógi nyelvjárások valamint Warmia és Mazóvia nyelvjárási szótára') című munka első kötete. A lengyel dialektológiai szótárakról eddig elmondottak bizvást kiegészíthetők még azzal az észrevétellel, hogy a nyelvi atlaszok is számos, földrajzilag lokalizált nyelvjárási szót tartalmaznak (Dejna 1962-1968, 1981, Małecki - Nitsch 1934, Zareba 1969-1989).

A szótáraknak még egy csoportjáról, nevezetesen a szlengszótárakról is szükséges néhány szót ejtenünk. A lengyel szókinsnek ez a rétege nem túlságosan régóta került a nyelvészek érdeklődésének homlokterébe. E tárgyban az egyik legprecízebb mű Stanislaw Kania *Słownik argotyzmów* ('Argószótár') című munkája, amely 1995-ben jelent meg Varsóban, a Wiedza Powszechna kiadó gondozásában. A mintegy 265 oldalas mű nemcsak a szűk értelemben vett argószókinscet (értsd. az alvilág nyelvét) dolgozza fel (az argó (argot) kifejezés a lengyelben tágabb, akár "városi zsargon" értelemben is használatos), hanem a diáknyelvből, sőt a különböző szakmai / szaknyelvi zsargonokból, rétegnyelvekből is bőven közöl elemeket. A szavak mellett a legtöbbször etimológiájukra vonatkozó információ is szerepel, s a példáknál minden esetben találunk forrásmegjelölést. A szótár bevezetője a mai lengyel nyelv rétegződésének vázlatos leírását és az argotizmus fogalmának nyelvi / nyelvészeti meghatározását is tartalmazza (7-18.o.). Mind a szótárban feldolgozott, gondosan megrostált anyag mennyisége, mind pedig a rendkívül részletes, pontos forrásmegjelölés imponáló. (A témáról l. még Kania: 1978 125-131).

Hatalmas anyagot dolgoz fel Klemens Stepniaknak Zbigniew Podgórzeczel társszerzőségben megjelent, 800 oldalas *Słownik tajemnych gwar przestępczych* ('Az alvilág titkos zsargonjainak

szótára') című munkája, amely az első, a lengyel bűnözők szlengjét, a lengyel tolvajnyelvet, a börtönnyelvet feldolgozó szótár (Stępnia 1993). Bár Kania argószótára is jócskán tartalmaz ilyen szavakat, a Stępnia-féle szótár kimondottan a szókinszerek ezt a rétegét, az ún. *grypsera*-t kívánja bemutatni. Ez a szótár ugyanakkor kidolgozottság tekintetében jócskán elmarad Kania szótárától, sőt nem is nevezhető már minden tekintetben aktuálisnak. A bűnözők nyelvének vulgáris elemei közül a szótár sokat nem közöl, amely tény a szerzők maguk is elismerik (Borczak - Łukaszewicz 1993:44). A szótár előzményének a H. Michalski - J. Morawski szerzőpáros 1971-es (tehát jónéhány évvel ezelőtti) szűkebb körben ismert, börtönszlengről szóló munkája tekinthető, amely *Słownik gwary więziennej* ('Börtönnyelvi szótár') címen jelent meg Varsóban. A bűnözők nyelvét, a tolvajnyelvet persze a lengyelben számos munka vizsgálja, a fentebb ismertetett Kania-féle szótár bibliográfiája erről jó áttekintést nyújt (266-274). Ezek közül is kiemelkedik viszont H. Ułaszyn munkája, amely a professzor egyik fő műve (Ułaszyn 1951). Ugyancsak úttörő jelentőségének tekinthető Urke Tuftanka 'Tiltott kifejezések' (*Zakazane wyrazy*) című műve, amely tulajdonképpen vulgárismus-szótár. Ez a munka, amely Stępnia fentebb hivatkozott szótárával mondhatni egyidőben jelent meg a lengyel könyvpiacra, csupán mintegy 3000 szót, illetve kifejezést tartalmaz. Kidolgozottságát (és a szóanyag mennyiségét tekintve is) messze elmarad mindkét előbb bemutatott szótártól. Ezt tükrözte az is, hogy Urke Tuftanka 1993-ban Varsóban, a Wydawnictwo "O" gondozásában megjelent *Zakazane Wyrazy: Słownik sprośności i wulgaryzmów* ('Tiltott kifejezések. A trágárságok és vulgárismusok szótára') című szótárát a kritika meglehetősen kedvezőtlenül fogadta (Sznajderman 1993: 46). Tuftanka munkáját persze Maciej Grochowski fentebb már említett, hasonló témájú *Słownik przekleństw i wulgaryzmów* ('A káromkodások és vulgárismusok szótára') című munkája is meghaladja, mind terjedelem, mind pedig szakmai színvonal tekintetében.

Nehezen sorolható bármely csoportba Władysław Kopaliński három nagy vállalkozása, amelyek közül kettő a PWN gondozásában jelent meg 2003-ban Varsóban. Ezek egyike a *Słownik eponimów czyli wyrazów odimiennych* ('Az eponimák azaz a tulajdonnevekből képzett szavak

szótára'), amelyben olyan kifejezések találhatók mint pl. *abakany*, *abredyta*, *adidasz*, *afrodyzjak* stb. Ez a munka a maga nemében egyedülálló a lengyel könyvpiacra, de talán a szláv nyelvek szótáriródalma sem túl sok ilyen jellegű munkával büszkélkedhet. A másik ilyen munka a szintén

2003-as *Słownik wydarzeń, pojęć i legend XX wieku* ('A XX. századi események, fogalmak és legendák szótára'). Kopaliński harmadik műve, amelyet viszont már a szintén varsói Oficyna Wydawnicza Rytm kiadó jelentetett meg, a *Słownik mitów i tradycji kultury* ('A mítoszok és a kulturális tradíció szótára'). Míg az itt idézett első mű esetében a hagyományos értelemben vett szótárról van szó, a következő kettőt helyénvalóbb lenne lexikonnak nevezni. Ez utóbbi megállapítás áll a Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich kiadó gondozásában 2002-ben Janusz Sławiński sorozatszerkesztő alatt megjelent *Słownik literatury polskiego oświecenia* ('A felvilágosodás korabeli lengyel irodalom szótára'), illetve a *Słownik literatury polskiej XIX. wieku* ('A XX. század lengyel irodalmának szótára') című kötetekre is. Az első munka szerkesztője Teresa Kostkiewiczowa, míg a másodiké Józef Bachórz és Alina Kowalczykowa voltak. A két kötet a *Vademecum polonisty* sorozat két darabját képezi.

A fenti szótárakhoz hasonlóan a szótárak között ugyancsak unikumnak számít Władysław Śliwiński *Słownik semantyczno-syntaktyczny przymiotników polskich* ('A lengyel melléknevek szemantikai-szintaktikai szótára') című, Krakóban, a Jagelló Egyetem gondozásában 1993-ban megjelent műve. A munka a lengyel melléknevek szemantikai-szintaktikai kapcsolódásáról nyújt információkat, tehát tulajdonképpen ún. kapcsolódási szótár. Nagyon igényesen kidolgozott műről van szó, amely komoly glottodidaktikai értékkel bír, jellegében megmutatkozik, hogy a szerző elsősorban anglofonoknak szánta. A címszó után szerepelnek annak lehetséges angol nyelvű megfelelői, majd rövid lengyel nyelvű értelmezés következik. Ezután azok a főneveknek vannak felsorolva, amelyekkel az adott melléknév tipikusan kapcsolódik. Erre kontextuális példákat is találunk. Az egyes szócikkek a lehetséges szinonimákról és az adott melléknév gyakoriságáról is tájékoztatnak.

Végezetül még két olyan szótárról szükséges szólnunk, amelyek egyediségük folytán nem igazán illeszthetők be a fenti csoportok egyikébe sem. Ezek az ún. szintaktikai-generatív szótárak. Az első ilyen a Kazimierz Polański által szerkesztett *Słownik syntaktyczno-generatywny*

czasowników polskich ('A lengyel igék szintaktikai-generatív szótára'), amely az Ossolineum gondozásában jelent meg Boroszlóban (Wrocław) 1980-ban. A fenti mű tulajdonképpen egy meglehetősen terjedelmes lengyel nyelvi korpusz alapján összeállított igekapcsolódási szótár, amely formalizált módon mutatja be azokat a lehetséges kontextusokat, amelyekben az adott ige

megjelenhet. A képletek mellett (amelyek tulajdonképpen az igék aktánsait írják le) megjelennek a megfelelő konkrét nyelvi példák is. A szótár arról is tájékoztat, hogy az adott igének mely aktánsai obligatórikusak és melyek opcionálisak. A második ilyen szótár Maciej Kawka tollából való és a *Słownik syntaktyczno-semantyczny czasowników polskich* ('A lengyel igék szintaktikai-szemantikai szótára') címet viseli. A Jagelló Egyetem kiadásában jelent meg Krakkóban, 1980-ban. Ez némileg átfedésben van az előző munkával, itt azonban arról van szó, hogy az adott ige milyen jelentés mellett milyen szintaktikai szerkezetekben jelenhet meg. A szócikkek felépítése a következő: az adott ige első jelentésének rövid ismertetése után következik a megfelelő szintaktikai szerkezet formalizált képlete, majd a konkrét nyelvi példák. Ez minden további jelentésnél hasonlóan történik. A szótár tekintettel van az adott ige frazeológiai egységekben való előfordulására is. Ezeket a jelentéseket és a hozzájuk tartozó szintaktikai szerkezeteket is ismerteti. A hasonló munkák az újabb nyelvészeti paradigmák szótáriródalomban való megjelenésének tekinthetők. A fentebb röviden ismertetett szótárak glottodidaktikai haszna (is) vitathatatlan.

Jelen munkánkban a lengyel szótáriródmalmat, illetve annak jelentősebb állomásait csupán vázlatosan tekintettük át, mint ahogy a korszakos, meghatározó művekről is csak dióhéjban szóltunk. A kétnyelvű szótárakat elsősorban a lengyel szótáriródmalom történeti fejlődésében betöltött szerepük szempontjából tárgyaltuk és mutattuk be. Ennek megfelelően a mai két- vagy többnyelvű szótárakat kívül rekesztettük a leírás körén, mivel ezek kevésbé részletes bemutatása is igen jelentős mértékben megnövelte volna a jelen ismertetés kereteit. Bízunk benne, hogy írásunkkal sikerült a lengyel lexikográfiáról a történetiség szempontját is érvényre juttatva, átfogó képet nyújtunk. A szótárakról szóló és a velük kapcsolatos szakirodmalmat a bibliográfia tartalmazza.

Bibliográfia

- Bąba, Stanisław (1989): *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Wydawnictwo UAM. Poznań
- Borcza, Małgorzata - Łukaszewicz, Michał (1993): *Gwary tajemne w jawnym słowniku*. O Słowniku tajemnych gwar przestępczych rozmawiają Zbigniew Podgórzec oraz Małgorzata Borczak i Michał Łukaszewicz In: *Nowe Książki* 11'93 44-46. Warszawa

Bratusz, B. V. - Bratusz, I. B. - Dancig, E. A. - Matvejeva, B. M. - Timina, Sz. I. - Ejntrej, G. I. - Szepesi, E. (1985): *Orosz szókapcsolatok*. «Russzkij Jazyk» - «Tankönyvkiadó». Budapest - Moskwa.

Dejna, Karol (1973): *Dialekty polskie*. k.n. Wrocław

Uő. (1962-1968): *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*. k.n. Łódź

Uő. (1981): *Atlas polskich innowacji dialektalnych*. k.n. Warszawa-Łódź

Eco, Umberto (1998): *A tökéletes nyelv keresése*. Atlantisz Könyvkiadó. Budapest.

Grzegorzczkova, Renata - Kurzowa, Zofia - Puzynina, Jadwiga (1965): *Indeks a tergo do Słownika języka polskiego S. B. Lindego*. Doroszewski, Witold (szerk.) Uniwersytet Warszawski. Warszawa.

Grzegorzczkova, Renata - Puzynina, Jadwiga (1973): *Indeks a tergo do Słownika języka polskiego pod redakcją Witolda Doroszewskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa.

Kania, Stanisław (1978): O argotyzmach we współczesnej polszczyźnie In: *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*. Wrocław

Kuraszkiewicz, Władysław (1962-1963): *Wyrazy polskie w Słowniku łacińsko-polskim Jana Mączyńskiego*. t.1-2. k.n. Wrocław.

Uő. (1983-1985): *Der polnische Wortbestand in J. Mączyńskis Lexicon Latino-Polonicum*. t. 1-2. k.n. Wrocław.

Uő. (1966): Uwagi o statystyce w Słowniku, Wstęp In: Mayenowa, Maria Renata (szerk.) *Słownik polszczyzny XVI wieku*. t.1. Wrocław

Malinowski, Lucjan (1873): *Beiträge zur slavischen Dialektologie I. Ueber die oppelnsche Mundart in Oberschlesien. I. Laut- und Formenlehre*. k.n. Kraków.

Małecki, Mieczysław - Nitsch, Kazimierz (1934): *Atlas językowy polskiego Podkarpacia*. k.n. Kraków

Reczek, Józef (1994): Słowniczki staropolskie. In: *Encyklopedia języka polskiego*. Urbańczyk, Stanisław (szerk.) Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo. Wrocław, Warszawa, Kraków. 315.

Uő. (1994): Słownik Lindego. In: *Encyklopedia języka polskiego*. Urbańczyk, Stanisław (szerk.) Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo. Wrocław, Warszawa, Kraków. 315.

Stedje, Astrid (2001): *Deutsche Sprache gestern und heute*. Wilhelm Fink Verlag. München. 143.

Stępiak, Klemens (1993): *Słownik tajemnych gwar przestępczych*. "Puls". Londyn
Sznajderman, Monika (1993): Urke Tuftanka, Zakazane Wyrazy: słownik sprośności i wulgaryzmów. Warszawa: Wydawnictwo "O" In: Nowe Książki 11'93: 46. Warszawa
Ułaszyn, Henryk (1951): Język złodziejski. La langue de voleurs. k.n. Łódź
Urbańczyk, Stanisław (1984): *Zarys dialektologii polskiej*. 7. kiadás. Warszawa
Zaręba, Alfred (1969-1989): *Atlas językowy Śląska*. t. 1-7. Kraków
Zwolski, Henryk (1985): *Piszemy po polsku*. Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków

Pátrovics Péter

In: Kis szláv lexikográfia. Nyomárkay István – Vig, István (szerk.) ELTE, BTK, Szláv Filológiai Tanszék, Budapest, 2004: 174-197.